

KAPİTALİZMİN ŞÖVALYELERİ VE SANAYİ KAPTANLARI ÜZERİNE

Bahar ARAZ TAKAY*
Derya GÜLER AYDIN**

Öz

Girişimci iktisadi ve sosyal yapıya “yeni bileşimler” veya “yenilikler” ortaya koyan kişi, yenilik ise bu yapılardaki değişimin temel içsel nedeni olarak tanımlanabilir. Rekabetçi bir ekonomide yeni bileşimler, eski rekabetçi sürecin parametrelerinin ve dolayısıyla iktisadi ve kurumsal yapının değişmesine yol açar. Schumpeter’de girişimci bu nitelikteki yeniliklerin yaratıcısıdır. Veblen’de ise, girişimcinin temel işlevi teknolojik yenilikler yoluyla kurumsal değişimi sağlamasıdır. Bu çerçevede, çalışmanın amacı, Schumpeter ve Veblen’in girişimci anlayışlarından yola çıkarak girişimcinin iktisadi ve kurumsal değişimdeki rolünü incelemektir.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Schumpeter’in, ikinci bölümde ise Veblen’in girişimcisi iktisadi ve kurumsal gelişme ve değişimdeki rolleri bağlamında incelenecektir. Böylece, girişimciliğin geçirdiği evrimsel süreç, üstlendiği farklı niteliksel roller ve teknoloji ile ilişkisinin kapitalist toplum açısından ne anlam ifade ettiği araştırılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Schumpeter ve Veblen’in analizlerinde girişimcilik, teknolojik ve kurumsal değişim, içsel dinamik gelişme.

Abstract

On the Knights of the Capitalism and the Captains of Industry

Entrepreneur can be defined as the one who introduces the "new combinations" or "innovations" to the economic and social structure and innovations can be defined as the endogenous causes of in these structures. New combinations lead to the changes in the parameters of the old competitive

*Yrd.Doç.Dr., Başkent Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Bölümü, Bağlıca Kampüsü, ANKARA, btakay@baskent.edu.tr

**Yrd.Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisat Bölümü, 06800, ANKARA, dgaydin@hacettepe.edu.tr

process and cause changes in the economic and institutional structure. In Schumpeter, entrepreneur is the creator of this kind of innovations. In Veblen, the basic function of the entrepreneur is to provide institutional changes by the means of technological innovation. In this context, the aim of this study is to examine the roles of entrepreneur in the economic and institutional changes within the analysis of Schumpeter and Veblen.

This study consists of two parts. In the first part, Schumpeter's entrepreneur and in the second part Veblen's entrepreneur will be discussed within the context of the roles they play in economic and institutional change and development. Thus, the evolutionary process of the entrepreneurship, the different roles which they played in the economic and social structure and the relationship with the technology will be investigated under the capitalist society.

Keywords: Entrepreneur in the analyses of Schumpeter and Veblen, technological and institutional changes and dynamic endogenous development.

GİRİŞ

İktisadi ve toplumsal değişimde girişimcinin önemi pek çok iktisatçı ve davranış bilimci tarafından kabul edilmektedir. Tarihsel olarak incelendiğinde, Cantillon (1680-1734) girişimci¹ kavramını dikkate alan ilk bilim adamı olarak karşımıza çıkar. Cantillon, iktisadi sistem içinde girişimcilik faaliyetinin önemli ve belirgin rolüne dikkatleri çekerken, girişimcinin mübadele sürecindeki etkisini vurgular. J.B. Say'ın (1767-1832) analizinde girişimci, mübadele sürecinden çok üretim ve bölüşümün düzenlenmesini sağlayan kişidir. Say, girişimcinin firma içindeki işlevinin modern anlamda lider ya da yöneticilik olduğuna işaret ederek, yöneticilik rolünü ortaya koymuştur. Girişimcinin risk alan kişi olarak tanımlanmasıyla birlikte girişimci olacak kişinin yöneticilik becerisi yanında bilgili, ahlaklı ve adil olması gereği doğmuştur. Kısacası Say'da girişimci, risk alan ücretli yöneticiler olarak tanımlanmıştır (Praag, 1999: 315-316).

İktisadi analizde girişimcilik kavramına yer veren neoklasik iktisatçılar Marshall, Edgeworth ve Pigou'dur. Bilindiği gibi neoklasik analizde tüm karar birimlerinin tam bilgiye sahip olduğu varsayılır. Veri üretim fonksiyonu çerçevesinde, firmaların amacı kar, tüketicilerin ise fayda maksimizasyonudur. Denge, tüm malların arz ve talep miktarı tek bir fiyat seviyesinde eşittir. Dışsal herhangi bir şok olmadığı sürece, piyasaca belirlenen denge fiyat ve miktar seviyesi değişmez. Herhangi bir dinamik uyum sürecinin ve belirsizliğin olmadığı neoklasik analiz çerçevesinde, girişimcinin, yöneticilik dışında üretimde özel bir rolü yoktur. Girişimcinin üretimdeki rolünü vurgulayan neoklasik iktisatçının Marshall olduğu söylenebilir. Marshall'ın

girişimcisi mal arzından ve yenilikten sorumlu kişi olduğundan, firma içinde girişimci üretim sürecinin tüm sorumluluğunu üstlenen ve kontrolünü yapan kişi olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede, hem çalışan hem de işveren gibi görülen girişimcinin amacı, düşük maliyetle üretim olanakları yaratmaktır. Kısaca başarılı bir girişimcinin Say'ın vurguladığı gibi ticari bilgi, ileriye görebilme, risk alabilme ve de doğal liderlik vasfı gibi becerilerinin olması gerekir. Diğer bir deyişle, Marshall'da girişimci risk alarak firmanın yönetsel her türlü işlerini yürüten ve iktisadi gelişimi sağlayan kişidir (Praag, 1999: 315-316).

Girişimcilik kavramına önem veren önemli bir başka iktisatçı F.Knighttir. Knight risk ve belirsizliği birbirinden ayırmış ve girişimcinin işlevinin üretim sürecindeki belirsizlikle mücadele etmek olduğunu ortaya koymuştur (Brouwer, 2002: 101). Kirzner (1973) ise girişimciyi kar olanaklarını keşfeden ve piyasada dengeleyici gücü olan kişiler olarak tanımlar.

Girişimcilik iktisadi gelişme ve değişim ile ilişkili bir kavramdır. Her ne kadar tarihsel süreç içerisinde, yukarıda da ele alındığı biçimiyle, girişimciliğe farklı işlevler yüklenmiş olsa da girişimcilik ve iktisadi gelişme ilişkisini inceleyen iktisatçı Schumpeterdir. Teknolojik yenilikler yanında kurumsal değişim açısından girişimcilik faaliyeti incelendiğinde, Schumpeter ve Veblen'in iktisadi analizlerinin birlikte dikkate alınması yararlı olacaktır. Çalışmada esas olarak bu nokta; girişimciliğin iktisadi gelişme ve kurumsal değişim ile ilişkisi dikkate alınacak ve böylece kapitalist gelişim sürecinde girişimcinin üstlendiği belirgin rol ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. ORTAÇAĞ ŞÖVALYESİNDEN MODERN GİRİŞİMCİYE

Schumpeter iktisadi gelişme teorisinde değişmeye neden olan içsel faktörleri ortaya koymuştur. Dinamik bir nitelik taşıyan Schumpeter'in analizinde, iktisadi sistemin ve değişkenlerinin tarihsel ve politik anlamda nasıl içsel değişmelere yol açtığı gösterilmektedir. Schumpeter iktisadi değişme modelinde sistemin kendi kendini dönüştürme gücünü nereden bulduğuna yanıt arar. Analizini yenilik, dengesizlik, karar alma süreci, belirsizlik ve iktisadi süreçler üzerinden inşa eden Schumpeter iktisadi gelişme teorisinde, esas olarak kapitalizmin istikrarsız doğasını göstermeye çalışmış ve bunun girişimci ile ilişkisini ortaya koymuştur (Swedberg, 2007).

Kapitalist gelişme sürecini anlamak için teknolojik yeniliklerin ve girişimciliğin incelenmesi gerekir. İktisadi gelişim ve değişim sürecinde girişimcinin belirgin rolünü ortaya koyan Schumpeter'e göre girişimci, yeni firmaların kurucusu ve yenilikçidir. Bu niteliği dolayısıyla eski yapının ortadan kalkmasını ve yeni yapının oluşmasını sağlar (Brouwer, 2002 :90).

Schumpeter'in analizinde yenilik, yeni çıktılar ve yeni üretim süreçlerine neden olan yeni bileşimler (*new combinations*) dir . İktisadi gelişme ise, bu yeni bileşimlerin iktisadi yapıya sunulması olarak tanımlanır (Schumpeter, 1934: 66).

Schumpeter'in girişimcisinin, Weber'in belirttiği gibi hazcı olmayan (*non-hedonic*) bir karakteri vardır. Schumpeter'e göre girişimcinin temel motivasyon kaynağı, yaratma zevki ve başarıma keyfidir. Bu özelliği dolayısıyla Schumpeter, *İktisadi Gelişme Teorisi* (1934) adlı eserinde (1934) girişimciyi Ortaçağdaki şövalyelere benzeterek, girişimcilik faaliyetinin rasyonel ile açıklanamayacak kadar geniş bir faaliyet alanı olduğunu ifade eder. Bir başka deyişle, Weber'in puritanına² benzer bir liderlik rolü olan Schumpeter'in girişimcisi, ileriye dönük rasyonel kar zarar hesabı yapan bir üretim faktörü olmanın ötesinde rolleri olan yaratıcı kişidir (Brouwer, 2002: 91). Schumpeter, girişimcinin motivasyon kaynağını, ortaçağdaki lordların kendi özel krallığını var etme düşüne benzetir. Girişimcinin bunun dışındaki motivasyon kaynakları ise, mücadele ederek ve savaşarak başarı elde edip üstünlüğünü kanıtlamaktır. Bu özellikleri dolayısıyla girişimciliğin, oyun ruhu ve kazanma hırsı gibi motivasyonlarla, üretim sürecinin doğrudan bir parçası olduğu ileri sürülebilir (Schumpeter, 1934: 93).

Schumpeter, yöneticilerle girişimcilerin rolünü girişimcinin motivasyonları bağlamında birbirinden ayırmıştır. Yönetici belli bir zaman diliminde, ampirik olarak test edilmiş en avantajlı üretim yöntemini seçen kişi iken, girişimci zaman içinde en iyi yöntemi arayan bulan kısaca yaratan kişidir. Bu çerçevede, Schumpeter'in girişimcinin iktisadi ve toplumsal yaşamdaki liderlik yönünü ön plana çıkardığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte Schumpeter, yenilik yapan girişimcinin tabi olduğu tek kişinin bankacı ya da onu finanse eden kişi olduğunu kabul eder (McDaniel, 2005: 485). Çünkü Schumpeter'in iktisadi gelişme teorisi³nde, sermaye birikiminin kaynağı konusunda tasarruflardan ziyade girişimcinin dışarıdan elde ettiği kredinin önemine vurgu yapılır. Bu çerçevede, girişimci aldığı kredi ile üretim araçlarını finanse ederek iktisadi yapıya yeni bileşimler sunan, yaratıcı ve lider vasfı ön planda olan kişidir.

Schumpeter'e göre girişimci yenilik imkanlarını iktisadi ve sosyal hayata sunan kişidir. Yenilikler⁴ ve teknolojik değişme, iktisadi gelişmenin temel aracıdır ve dolayısıyla iktisadi gelişme mevcut kaynakların farklı yollarla üretime sokulması olarak da tanımlanabilir.

Yenilik ve iktisadi gelişmede konusunda üç temel unsurun önemine deyinmek gerekir. Bunlardan ilki firma büyüklüğüdür. Firma büyüklüğü, rekabet süreci içinde piyasanın yeni firmalara açık olması anlamına gelir.

Endüstrideki teknik dinamizm ile firma sayısı arasında pozitif ilişki vardır. Schumpeter, “İktisadi Gelişme Teorisi” adlı eserinde yeniliğin küçük firmalar tarafından ortaya konulduğunu ifade eder. Bu küçük firmalar içinde, yenilik yapma becerisi olan firmaların büyük firmalar haline gelebilme şansı vardır. Schumpeter *Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi* (1943) adlı eserinde ise, yenilikçi lider büyük firmaların teknolojik yeniliğin motoru olduğunu ortaya koyar. Tarihsel süreç içerisinde Schumpeter’in yenilik konusundaki düşüncesi, yenilik yapma konusunda küçük firmaların yerini büyük firmaların alacağı yönünde değişmiştir. Bu değişim, iktisadi gelişmenin yaratıcısı olarak görülen girişimciliğin son bulmasına kadar gitmektedir. Ancak burada vurgulanması gereken nokta, Schumpeter’in eserlerinde yönü küçük firmalardan büyük firmalara doğru değişen girişimciliğin, ister küçük ister büyük firmaların bir faaliyeti olarak görülsün, iktisadi ve kurumsal değişimdeki etkisinin değişmediğidir. Bu çerçevede, girişimciliğin hangi büyüklükteki firma tarafından gerçekleştirildiğinden çok bu yönünü dikkate almakta yarar vardır.

Yeniliğin büyük firmalar tarafından gerçekleştiği durumda, girişimci kapitalist gelişmenin motoru haline gelmiştir. Bu değişim bir yandan sermayenin merkezileşmesine yol açarken diğer yandan kapitalizmin kurumsal yapısını değiştirmiştir. Böyle bir değişimi ilk olarak mülkiyet ve anlaşma yapma özgürlüğü açısından değerlendirmek mümkündür. Büyük firmalar üretim sürecinde mülkiyet ve kontrol yetkisinin ortadan kalkmasına neden olmuş; kontrol, ücretli yöneticilerden, şefler ve şef yardımcılarına geçmiştir. Sözleşme özgürlüğü açısından bakılacak olursa, büyük işletmeler için hazırlanan kontratların her türlü şahsılıktan arındırılmış olduğunu söylemek mümkündür. Schumpeter’e göre iktisadi gelişme, hisse senetleri yoluyla da mülkiyet kavramını cansız hale getirmiş ve bu tip belgelerle işletmeye sahip olanlar işletmenin gerçek sahibi gibi davranamaz olmuşlardır (Schumpeter, 1943: 139).

Schumpeter’e göre, bir sınıf olarak tanımlanmayan ancak burjuva sınıfı içinde yer alan girişimcileri yok edecek temel unsur, burjuva ailesinin dağılmasıdır. Bu dağılmanın nedeni, kapitalist gelişme sürecindeki rasyonalizasyonun özel hayata yansması, kadın ve erkeğin faydacı davranışları ve gelenekselliğin reddi arttıkça, aile bağlarının zayıflamasıdır. Bir başka ifade ile, kapitalist sistem yarattığı rasyonel ruh dolayısıyla burjuva aile hayatına gölge düşürmekte ve yeni anlayışlara yol açmaktadır (Schumpeter, 1943: 157). Bu bağlamda, Schumpeter’de girişimcinin sosyal, politik ve kültürel değişiminin kaynağı olduğunu söylemek mümkündür. Hatta, Schumpeter, kapitalizmden sosyalizme geçişi ya da sistemin dönüşümünü, girişimcilik işlevinin son bulmasına bağlar. Bu yönüyle ister küçük işletmeler ister büyük işletmeler açısından ele alınsın, Schumpeterci girişimcinin niteliği, yenilikçi, yaratıcı, yıkıcı ve dönüştürücü olmasıdır. Küçük işletmenin girişimcisi endüstri yapısında yaratıcı yıkıma yol açarken, büyük işletmedeki girişimci iktisadi

yapının her türlü unsuru ile sistemin bütüncül dönüşümüne neden olabilir. Girişimci yeniliğinin neden olduğu radikal değişim, mevcut yapının kendi içinde bir başka yapıya dönüşmesi şeklinde iktisadi ve kurumsal yaşamda kendini gösterir.

2. VEBLERİN GİRİŞİMCİSİ: SANAYİ VE FİNANS KAPTANLARI ÜZERİNE

Veblen, iktisada evrimsel ve bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde bakan, kapitalist sistemin kurumsal işleyişini açıklayan ve bununla birlikte girişimciliğin işlevi ve rolünü en etkin bir biçimde ortaya koyan iktisatçılardan birisidir. Kapitalist sistemin çeşitli aşamalarında girişimciliğin geçirdiği değişim, Veblen’de girişimcinin sanayi kaptanlarından finans kaptanlarına dönüşmesi biçiminde karşımıza çıkar. Bir başka deyişle, eski tip girişimci olan sanayi kaptanları kapitalist gelişme sürecinde yeni tip finansal girişimcilere dönüşmüştür.

Veblen’in toplumun tarihsel açıdan geçirdiği evreleri kapitalizm öncesine dayandırması evrimsel değişime bakışını büyük oranda belirlemektedir. Veblen, toplumların geçirdiği evrimi dört aşamada değerlendirir. İlk olarak neolitik dönemin yabani barışçı ekonomisi, sonrasında savaşçılığın hüküm sürdüğü ve aylak sınıfın ortaya çıktığı barbarlık dönemi baslarken, kapitalizmde kökenlerinin belirlendiği el işçiliği döneminin özellikleri görülmeye başlar. Toplumların evriminin son aşamasını makine dönemi olarak nitelendirir ve bu dönem modern çağında başlangıcıdır. (Veblen, 1946) Teknoloji, toplumsal evrimi belirleyen en önemli değişkenlerden birisidir. Veblen’de toplumların geçirdiği evrim sürecinde süresizliğin olmaması ile her bir dönemin bir sonraki döneme katkıda bulunması şeklinde ilerleyen bir toplumsal birikim vurgusu yapılır. Veblen’de teknoloji ile bağlantılı, geniş bir tarihi dönemi ele alan toplumsal dönüşüm süreci içinde kapitalizmin ortaya çıkışı da teknolojik gelişme ile ilişkilendirilmiştir. Bu çerçevede Veblen için teknoloji, değişimin dinamik boyutunu sağlaması ve içsel bir olgu olması bakımından önemlidir.

Veblen’de ilerleme ve gelişmenin geçmiş ile kesin bir ayrımı yoktur. "İlerleme kolektif nedenlerle birlikte gelir" (Veblen, 1898) ve her bir sosyal olgu diğer olayları takip eder. Benzer şekilde, Veblen’de teknolojik ve kurumsal değişim kümülatif nedenler altında değerlendirilir. Ona göre teknolojik paradigma, geçmişin sonucu, geleceğin nedenidir.

Veblen, teknolojik yeniliği kim yapar sorusuna verdiği cevapta bireyi ön plana çıkarır. Veblen’de bireylerin düşünce alışkanlıkları toplumsal bir bilinç olarak ortaya çıkar ve teknolojinin ortaya çıkışı, ustalık içgüdüğü temelinde

kollektif bir olaydır. Veblen, teknolojik yenilik yapma arayışı içindeki girişimci tipini sanayi devrimi ile ortaya çıkmış olan ve 19.yy sonlarında sahneden çekilmiş olan üretici işadımı olarak tanımlamakta ve bu tür girişimciyi ‘sanayi kaptanı’ (*captain of industry*) olarak adlandırmaktadır. 19.yy’ın sonlarına doğru sanayi kaptanları finansal sermaye döneminin gelişimi ile birlikte ‘finans kaptanlarına’ (*captain of finance*) dönüşmüşür (Veblen, 1965).

Veblen’de sanayi kaptanları, sanayi devrimi zamanından 19.yy ortalarına kadar iktisadi gelişmeye önemli katkılarda bulunmuş olan yararlı birer ‘yaratık’dır (Griffen ve Karayiannis 2002). Toplumların geçirdiği aşamalara paralel olarak sanayi kaptanları da değişim geçirirler. Veblen’e göre, sanayi kaptanı biçiminde isimlendirilen girişimci türünün iktisadi gelişmeye en önemli katkısı “mülkiyet edinme” işlevidir (Veblen, 1964 (1914): 172-173). Girişimci, “sanayi kaynaklarının ve malzemelerinin kontrollünü yapan” (Veblen, 1964: 70) ve sanayi sürecinin organizatörü görevini yerine getiren kişidir (Veblen, 1975 (1904): 35). İşletmelerin bütün finansal işlemleriyle de ilgilenen bu tip girişimcinin temel hedefi, işletmenin karlılığını yükseltmek ve üretimin maliyetlerini düşürmektir. Bir başka ifade ile, girişimci sistemin daha üretken kapasitede çalışmasını sağlamakla yükümlüdür (Veblen, 1965 (1921): 30). Girişimciyi Veblen’de yenilikçi yapan unsur, üretimin daha üretken yöntemlerle yapılması konusunda sergilediği gayrettir. Bu çerçevede Veblen’de sanayi kaptanları gerçek birer yenilikçi ve üretimin dördüncü faktörüdür. Girişimcinin üretim süreci sonunda elde ettiği karı, faaliyetinin adil ve haklı bir ödülü olarak dikkate alınır⁵ (Veblen, 1964 (1923): 104).

Eski tip girişimci ya da sanayi kaptanları, zaman içinde sadece terminolojide değil işlevsel özellikleri bakımından da dönüşmüştür. Veblen’e göre bu dönüşüm, içsel (endojen) ve dışsal (exojen) değişimlerin ortak bir sonucudur. Üretim ve nüfus artışının iş hacminin genişlemesi gibi firma dışında gelişen dışsal değişimler, girişimcinin ilk elden üretim sürecini kontrol etmesini imkansızlaştırmaktadır. Karın artırılmasına yönelik süreçteki değişimler gibi firma içinde gelişen içsel değişimler ise yeniliklere olan güveni sarsabilmektedir (Veblen, 1964 (1923): 106). Bu ve benzeri nedenlerin yol açtığı değişimler girişimcilik rolünün farklılaşmasına neden olmuştur. Sanayi kaptanının eskiyen rolünü, yeni sanayi sistemi içinde yönetimin iki ayrı kategorisi olarak iş adamı ve yönetim teknikeri üstlenir hale gelmiştir (O’Donnel, 1973: 208).

Veblen şirket teknikerlerinin özel bilgilere sahip olduğunu belirtir. Bu tip insanlar ülkenin mevcut kaynaklarını bilen ve teknolojik bilgi birikimi ile birlikte bu kaynakları sanayi üretimine uyarlayabilen kişilerdir (Veblen, 1965 (1921): 163). Yeni sanayi sistemi içindeki işadımı ve yönetim teknikeri toplumun alışkanlıkları ve ihtiyaçlarına yönelik olarak yenilik yapma girişiminde bulunan insanlardır. Yönetim teknikerleri, “...sanayi kaptanlarının

çalışanı olmaya devam ederler. Bilgiyi ve sanayi uzmanlarının yeteneklerini ticaretleştiren finans kaptanları, bunları kazanca dönüştürürler” (Veblen, 1965 (1921): 61).

Finans kaptanları risk almayı sevmeyen, buna karşın sanayi kaptanları gibi maceracı özelliklere sahip kişilerdir. Veblen’de girişimciliğin yeni bir sınıfı gibi düşünülen finansal girişimciler, diğer iktisadi karar birimleri ile karşılaştırıldığında özel niteliklere sahiptirler (Veblen,1975 (1904): 315). Finans kaptanları “maddiyat peşinde koşan” pratik yönetim özelliklerine sahip bireylerdir. Firma sahibinin ticari çıkarlarına en iyi şekilde hizmet ederek, karar verme yeteneğine ve özel bilgiye sahiptirler. Bu özellikleri dolayısıyla, üretim hacminin artırılması ve oranının yükseltilmesinin yanı sıra ürünün en iyi ve en etkin şekilde nasıl dağıtılması gerektiği konusunda çalışmalarda bulunurlar (Veblen, 1965 (1921): 164).

Eski tip girişimci olan sanayi kaptanlarının en belirgin özelliğinin yenilikçi olmaları olduğu söylenebilir. Veblen’e göre modern sanayi sistemi ile bu girişimcilik rolü tümüyle uzmanlaşmış işçilerin tekeline geçmiştir (Griffen ve Karayiannis, 2002). Teknolojinin seviyesi ilerledikçe, insanların düşünce alışkanlıkları ve biçimleri büyük oranda değişikliğe uğramış ve bu durum girişimcilik anlayışının da değişmesine yol açmıştır.

Girişimciliğin yukarıda ortaya konulan dönüşümüne karşın Veblen, iktisadi yapının değişim ve gelişimini teknolojik ilerleme ile ilişkilendirir. Veblen’e göre teknoloji, "kültürel bir olgudur" ve "sosyal bir süreçtir" (Veblen, 1946: 103). Teknolojik anlamda gelişme, "bireysel veya özel inisiyatif tarafından fark edilemez" (Veblen 1946: 103). Teknolojik ilerleme toplumun kolektif teknik bilgi ve yeteneğine bağlıdır. Bu çerçevede, Veblen’de teknik ilerlemenin, kolektif bir ilişki olduğu, bireylerin yaratıcı başarısı ile ilişkili olmadığı ileri sürülebilir (Veblen,1946: 103). Bu yönüyle Schumpeter’den farklı olarak Veblen’de teknolojik değişim, esas itibariyle toplumda yaygın olan düşünce alışkanlıklarının değişimidir. Veblen, “Uсталık İçgüdüğü” (The Instinct of Workmanship) (1946) adlı eserinde, kapitalizmin kökeninin el işçiliği çağına (*era of handicraft*) dayandığını belirterek, çalışma içgüdüünün baskın bir faktör olarak düşünce alışkanlıklarını biçimlendirdiğini belirtir. Veblen’de teknoloji, toplumun yapısını oluştururken, aynı zamanda toplumun düşünce alışkanlıklarının şekillenmesini de sağlamaktadır. Toplumun problem çözme becerisi yenilikleri meydana getirir ve böylece toplumun çalıştığı sanayi çevresi değişir ve bu değişen çevre yeni ve daha ileri yenilikleri beraberinde getirir⁶ (Bush, 1988: 137).

Veblen aslında girişimciliğin işlevini, Marx’ında Kapital II (Marx, 1897 (1994): 70-72) de belirttiği gibi, sermayenin devrini artırmak ve karı

yükseltmek olarak görür. Sermayenin devri, Veblen'e göre, iki şekilde artmaktadır. Bunlardan ilki, daha etkin ve zamandan tasarruf sağlayacak bir yeniliğin sanayi sürecinde kullanılması ve diğeri, daha etkin bir satış elemanı, reklam ve kişisel pazarlığı artıracak yenilik sürecinin ortaya konulmasıdır.

Yeni tip girişimcinin temel görevi, eski tip girişimci olan sanayi kaptanları ile aynıdır: karın maksimumlaştırılması. Bu hedefe ulaşmak için yeni tip girişimci ya da finans kaptanları eski tip girişimciden daha farklı yollar izlemektedir. Özellikle finansal girişimciliğin tercih edilen özelliği, kredi kullanımını artıracak yeniliklerin bulunması, kredi kanalının gelişmesi ve yeni finansal ürünlerin ortaya çıkarılmasıdır (Veblen, 1975 (1904): 104-105). 20.yy da ortaya çıkan bu girişimci tipi kazanç fırsatlarının ve kaynaklarının farklılığı anlamında sanayi kaptanlarından ayrılır. Finansal girişimcinin amacı verimliliğin artırılmasından öte satışların artırılmasına yönelik olarak yenilik aktivitelerinde bulunmaktır (Veblen,1965 (1921): 94). Bu noktada temel niteliklerini ortaya koyduğumuz girişimcinin kurumsal değişim açısından da incelenmesi gerekir.

Veblen'in analizinde kurumsal değişimin temelinde içsel değişimin unsuru olan teknolojik ilerleme vardır. Veblen'in "kümülatif nedensellik" ilkesi kurumsal değişimin içgüdüleri, kurumlar ve teknoloji arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak oluştuğunu göstermektedir. Kurumsal değişimin bu temel üzerine oturması, teknolojik yeniliğin kurumları, kurumların da yeniliği etkilemesi anlamına gelir (Rutherford, 1984). Toplumsal bilincin bütün olarak teknik eylemi oluşturma çabası; zaman içinde toplumun yapısını, kurallarını, kültürünü kısaca kurumlarını oluşturur. Bu anlamda, Veblen'de toplumsal değişim temelde, kurumların oluş ve değişimini açıklamaya yöneliktir denilebilir. Bu oluşum, "...alışkanlığın bir sonucudur" (Veblen, 1909: 628). Kurumsal değişimde, öncelikli faktör olarak teknolojinin ele alınması, aslında teknik eylemi yaratan insanın içgüdüleri ile ilişkilidir. İnsanın içgüdüleri girişimcilik faaliyetlerini yansıtmaktadır. Bu çerçevede, Veblen'in kurumsal değişim kuramının temelini içgüdüleri ve bununla bağlantılı girişimciler oluşturmaktadır. Veblen'e göre, "insan davranışının birincil devinim unsuru, içgüdülerdir" (Veblen, 1946 :1) ve kurumsal değişim, bireyin alışkanlıkları, kurumlar, çevresel koşullar, içgüdüleri, toplumsal bilinç ve ortak bir geçmiş arasındaki karşılıklı etkileşimler sonucunda ortaya çıkar.

Veblen'in sisteminde dinamik faktör teknolojik değişimdir ve Veblen kurumsal değişimi gerçekleştiren unsurlar olarak insan davranışının belirleyiciliğine⁷ büyük önem vermektedir. Bu durum da, kurumsal değişim analizinin temel açıklayıcısının teknolojik ilerleme olduğu söylenebilir. Bu iddiayı Veblen'in şu sözleri ile desteklemek mümkündür. "mekanik buluşlarda meydana gelen değişimler insan faktöründeki değişimlerin bir açıklamasıdır.

Materyal olgulardaki değişimler sadece insan faktörü sayesinde daha ileri değişimleri üretir. İnsan faktörü kalkınmanın sürekliliğini sağlayandır...” (Veblen, 1990: 71-72). Kısaca Veblen’in analizinde, çok açık biçimde insan ve onun davranışsal belirleyicilerinin, doğrudan doğruya değişimin itici gücü olduğunu ileri sürülmektedir.

Özetlemek gerekirse, Veblen’in iktisadi analizinde teknoloji, içgüdüler, alışkanlıklar ve kurumlar arasında karşılıklı ilişki sözkonusudur (Edgell, 2006). Hodgson’a göre, (Hodgson, 1997: 25) parçalar ve bütün, bireyler ve kurumlar karşılıklı olarak birbirini oluşturur, belirler ve hiçbirinin çözümsel bir önceliği yoktur. Hodgson aynı çalışmasında, toplumun bireylerden yoksun var olamayacağını, bireylerin de toplumsal gerçeklikte öncül olamayacağını söyler. Kısaca, bireyler hem toplumu oluşturur hem de toplum tarafından oluşturulurlar (Hodgson, 1997: 25). Buradan yola çıkarak, Veblen’de kurumsal değişimde girişimciliği yaratan ustalık içgüdüsünün etkili olduğunu, ancak tek başına belirleyici olmadığını, kurumsal değişim açısından teknoloji yanında, alışkanlıklar ve içgüdülerin birbiri üzerindeki karşılıklı etkileşiminin dikkate alınması gerektiğini söylemek mümkündür.

SONUÇ YERİNE

Girişimcilik denilince ilk akla gelen iktisatçılardan Schumpeter, girişimci ile iktisadi gelişme sürecini birlikte incelemiş ve ilişkilendirmiştir. Girişimci aldığı kredi ile üretim araçlarını finanse ederek yeni bileşimler sunan kişidir. Bu nedenle, Schumpeter’in iktisadi gelişme teorisini anlamak için, girişimciliğe ve gelişme konusunda yeniliğe verdiği önemi dikkate almak gerekir. Schumpeter’e göre, bir ekonomide yenilik imkanlarının varlığı önemlidir ancak girişimci olmadan yeniliğin meydana gelmesi mümkün değildir. Yenilikler ve teknolojik değişme iktisadi gelişmenin temel aracıdır ve iktisadi gelişme mevcut kaynakların farklı yollarla üretime sokulmasıdır.

Veblen ise, girişimciliğin evrimini kapitalist sistemin evrimi ile birlikte ele alır ve sanayi devriminden 20.yüzyılın başlarına kadar getirir. Bu anlamda ortaya çıkan iki girişimcilik tipi birbirlerin farklıdır. Özellikle finansal girişimci tipi yani finans kaptanları özel bir yeniliğin ortaya çıkarılmasından ziyade firmaların karlılıklarının artırılması üzerine yoğunlaşırlar. Bunun içinde yeni teknolojileri kullanırlar. Özellikle sermaye ile emeğin pozisyonunu daha karlılık getirecek şekilde değiştirirler, fiyatları değiştirmeksizin maliyetleri azaltmanın yollarını ararlar, sendikalarla ücret oranlarının düşürülmesi konusunda müzakere yapma çalışmalarında bulunurlar. Her ne kadar girişimcinin tipi Veblen’de de değişmiş olsa da değişmeyen, girişimcinin Schumpeter de olduğu gibi yenilik ve dolayısıyla teknolojik değişme yaratmadaki rolüdür. Buradan

yola çıkarak, gerek Schumpeter gerekse de Veblen’de girişimci kapitalist işleyişin ve kurumsal değişimin anlaşılması açısından önemlidir. Ancak teknolojik değişim ve bunun yaratıcısı girişimci, Schumpeter’de kurumsal değişim açısından temel belirleyici, Veblen’de belirleyici unsurlardan birisi olarak karşımıza çıkar.

Bugün teknolojik değişim ve buna bağlı değişimler girişimciliğin işlevi ile ilgili olarak yeniden düşünülmesine neden olmaktadır. Yenilik ve yeniliğin neden olduğu değişimlerin sadece iktisadi alanda değil toplumsal alandaki etkileri göz ardı edilemez boyutlardadır. Bu nedenle, her ne kadar girişimcilik üretimin dördüncü faktörü olarak anlaşılrsa da diğer üretim faktörlerinden farklı nitelikleri ortaya konulmadıkça iktisadi gelişmenin dinamiklerini anlamak mümkün değildir. Bu nedenle, Schumpeter’in ortaçağ için kullandığı “şövalye” benzetmesini, yol açtığı yenilik ve etkileri dolayısıyla kapitalizm için de kullanmak mümkündür. Ayrıca, kurumsal değişimin yönüne ilişkin ipuçları kurumlar, girişimci, alışkanlıklar döngüsü içinde aranmalıdır.

NOTLAR

¹ Girişimciliğin tarihsel gelişimi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: G. Aydın, S. Kılıç, 2008.

² Detaylı bilgi için bkz: Weber (1997).

³ Schumpeter iktisadi gelişme ile büyümeyi birbirinden ayıran ilk iktisatçıdır. İktisadi büyüme tamamen niceliksel ölçülerle örneğin nüfus artışı veya refah artışı ile ilgili bir kavramdır. İktisadi büyüme herhangi bir niteliksel değişimi içermediğinden daha çok uyum sürecinin bir parçasıdır. Buna karşın iktisadi gelişme süreci, içerisinde yeni bileşimler dolayısıyla var olan kullanım araçlarının kullanım biçimini değiştirerek durağan bir ekonomiyi dinamik ve istikrarsız bir ekonomi haline getiren niteliksel değişimlerin önemini ortaya koyar.

⁴ Schumpeter yenilik ile icadı birbirinden ayırmıştır. İcat yeni bir üretim tekniğinin bulunması iken, yenilik bu buluşun üretim sürecinde kullanılmasıdır. Yenilik girişimci tarafından, icatlar ise mucitler tarafından ortaya çıkarılır.

⁵ Sermeyedar ve yenilikçinin rolleri karşılaştırıldığında, Veblen yenilikçinin rolünün sosyo-ekonomik sistemin gelişimini sağlaması açısından daha önemli bulmuştur (Griffen, Karayiannis, 2002). Sanayi kaptanları “işadamı ve sanayi uzmanı arasındaki bir kesişmedir” (Veblen, 1965(1921): 33).

⁶ Veblen’de Schumpeter gibi icat ve yenilik arasında bir ayrım olduğuna dikkat çeker. Ancak sistemin asıl yönlendiricisi yada itici gücü olarak Schumpeter’in belirttiği gibi yenilikçi girişimci olduğu konusunda emin değildir (O’Donnel, 1973)

⁷ Veblen de insan davranışının belirleyicileri; içgüdüler ve alışkanlıklardır ve bu alışkanlıklar kurumların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Kurumların kendileri “insanoğlunun çoğunlukla ortak düşünce alışkanlıklarıdır” (Veblen, 1990).

KAYNAKÇA

- Bush, P. (1988) "The Theory of Institutional Change", M.Tool, M.E. Sharpe (der), **Evolutionary Economics**, Vol I içinde, Inc. London, England.
- Brouwer, M.(2002) "Weber, Schumpeter and Knight of Entrepreneurship and Economic Development", **Journal of Evolutionary Economics**, 12,83-105.
- Edgell, S. (2006) "Thorstein Veblen's Theory of Evolutionary Change", **American Journal of Economics and Sociology**, 34(3), 267-280.
- Griffen, R., A. Karayiannis (2002) "T. Veblen's Evolutionary Theory of Entrepreneurship", **History of Economic Ideas**, 10(3), 61-83.
- Güler Aydın D., S. Kılıç (2008) "A New Approach to the Classical Entrepreneur within the Framework of Schumpeter's View", **Management and Behaviour in Organizations**, C. Aktan, Ö. Dalbay (eds.), 2, 157-164.
- Hodgson, G. (1997) "Economics and Evolution and the Evolution of Economics" Reijnders J (der), **Economics and Evolution**, Cheltenham: Edward Elgar, 9-40.
- Kirzner, I.M (1973) **Competition and Entrepreneurship**, The University of Chicago Press.
- Marx, K. (1994) **Capital**, Vol. II, London: Penguin Books.
- McDaniel, B.A. (2005) "A Contemporary View of Joseph A. Schumpeter's Theory of Entrepreneur", **Journal of Economic Issues**, 39(2), 485-489.
- O'Donnel, L.A (1973) "Rationalism, Capitalism and the Entrepreneur: the Views of Veblen and Schumpeter", **History of Political Economy**, 5(1), 199-214.
- Praag van M.J. (1999) "Some Classic Views on Entrepreneurship", **De Economics**, 143(3), 311-335.
- Rutherford, M. (1984) "Thorstein Veblen and the Processes of institutional Change", **History of Political Economy**, 16(3), 331-348.
- Schumpeter, J.A. (1934) **The Theory of Economic Development**, New York: Oxford University Pres.
- Schumpeter, J.A. (1943) **Capitalism, Socialism and Democracy**,. London: George Allen and Unwin Ltd.
- Swedberg, R. (2007) "Rebuilding Schumpeter's Theory of Entrepreneurship" **Conference on Marshall, Schumpeter and Social Science**, Hitotsubashi University, 17-18, 1-28.

- Veblen, T.B. (1898) “The instinct of Workmanship and the Irksomens of Labor”, **American Journal of Sociology**, 14(2),187-201.
- Veblen, T.B. (1909) “The Limitations Marginal Utility”, **Journal of Political Economy**, 17(9), 620-636.
- Veblen T.B. (1946) **The Instinct of Workmanship: And the State of the Industrial Arts**, New York: The Viking Press.
- Veblen, T.B. (1964) “The Place of Science in Modern Civilization” in W. Mitchell (ed), **What Veblen Taught: Selected Writings of Thorstein Veblen**, 1936, New York: A.M. Kelley.
- Veblen, T.B. (1964) **Absentee Ownership and Business Enterprise in Recent Times**, New York: Augustus M. Kelley, Bookseller, 1923.
- Veblen, T.B. (1965) **The Engineers and The price System**, New York: A.M. Kelley.
- Veblen, T.B. (1975) **The Theory of Business Enterprise**, New Jersey: A.M. Kelley.
- Veblen Thorstein. B. (1990) “The Preconceptions of Economic Science I-II-III”, içinde **The Place of Science in Modern Civilization and Other Essays**, New York, Huebsch, (1919), 82-179.
- Weber, M., (1997) **Protestan Ahkalı ve Kapitalizmin Ruhı**, (Çev. Z. Aruoba), İstanbul: Hil Yayın.